

ANDIJON SHAHAR BYUDJET XARAJATLARINI MOLIYALASHTIRISH TAHLILINI TAKOMILLASHTIRISH VA SAMARADORLIKNI OSHIRISH YO‘LLARI

*Ilmiy rahbar: i.f.f.n.,
dotsent Sotvoldiyev Alisher
Rahmatullayev Fayzullo
Andijon davlat texnika instituti
“Moliya va moliyaviy texnologiyalar”
yo‘nalishi 4-kurs talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada Andijon shahar mahalliy byudjeti xarajatlarining tarkibi, ularni moliyalashtirish mexanizmlari va tahlil qilish uslubiyoti tadqiq etilgan. Maqola davomida Andijon shahar byudjeti xarajatlarining ijtimoiy yo‘naltirilganligi, samaradorlik ko‘rsatkichlari va moliyaviy nazorat tizimidagi muammolar aniqlangan. Maqolada byudjet xarajatlarini tahlil qilishda zamonaviy IT-texnologiyalarni qo‘llash va xarajatlar samaradorligini baholashning yangi usullari bo‘yicha ilmiy takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: byudjet xarajatlari, moliyalashtirish, samaradorlik ko‘rsatkichlari, moliyaviy nazorat tizimi, IT-texnologiyalar, xarajatlar samaradorligi

Kirish

Bugungi kunda mahalliy byudjetlar mablag‘laridan samarali foydalanish davlat moliyaviy siyosatining eng muhim bo‘g‘inidir. Andijon shahri Respublikamizning yirik sanoat va madaniy markazlaridan biri bo‘lib, shahar byudjeti xarajatlarining to‘g‘ri rejalashtirilishi va tahlil qilinishi aholi turmush darajasiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Hozirgi vaqtda byudjet xarajatlarini tahlil qilishda faqatgina “rejaga nisbatan ijro” tamoyili bilan cheklanish yetarli emas. Xarajatlarning natijadorligini (Performance-based budgeting) baholash va moliyalashtirish jarayonidagi “yo‘qotishlarni” minimallashtirish tizimini takomillashtirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Asosiy qism

Andijon shahar byudjeti xarajatlarining asosiy qismi an‘anaviy ravishda ijtimoiy sohaga - ta‘lim, sog‘liqni saqlash va ijtimoiy himoya tadbirlariga yo‘naltiriladi.

Andijon shahar budjet xarajatlarining tarkibiga quyidagilarni keltirish mumkin:

- Andijon shahrida ijtimoiy soha va Andijon shahar aholisini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash xarajatlari;
- Andijon shahar iqtisodiyot xarajatlari;
- Andijon shahar hokimligini hamda ularning bo‘limlarini, shuningdek Andijon

shahar budjeti mablag'lari hisobidan moliyalashtirilishi nazarda tutilgan davlat boshqaruvi organlarining boshqa hududiy bo'linmalarini saqlab turish xarajatlari;

- Andijon shahar fuqarolarining o'zini o'zi boshqarish organlarini saqlab turish xarajatlari;

- Andijon shahar budjetining zaxira jamg'armalarini shakllantirish xarajatlari;

- Andijon shahar jamoatchiligi fikri asosida shakllantiriladigan tadbirlarni moliyalashtirish xarajatlari;

- boshqa xarajatlar, shu jumladan qonunchilikka asosan Andijon shahar budjetidan moliyalashtirilishi nazarda tutilgan ayrim tashkilotlar va tadbirlarning xarajatlari.

1-jadval

2025-yil uchun Andijon shahar mahalliy budjetidan hududiy budjet mablag'larini taqsimlovchilarga ajratiladigan mablag'larning cheklangan miqdorlari [1]

T/r	Hududiy budjet mablag'lari taqsimlovchilar nomi	Miqdori (ming so'mda)
1	Maktabgacha va maktab ta'limi bo'limi	70 661 060,0
2	Madaniyat bo'limi va Musiqa maktablari	14 498 534,0
3	Yoshlar ishlari agentligining hududiy bo'limi	10 712 987,0
4	Bolalar va o'smirlar sport maktablari	13 495 093,0
5	Kambag'allikni qisqartirish va bandlik bo'limi	2 092 115,0
6	Veterinariya bo'limi	1 159 814,0
7	Iqtisodiyot va moliya bo'limi	2 775 012,0
8	Hokimiyat	70 016 264,0
9	Hokimiyat (O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi)	176 704,0
10	Hokimiyat (Obodonlashtirish boshqarmasi)	63 172 607,0

	Jami xarajatlar	248 760 190,0
--	------------------------	--------------------------

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, xarajatlar tarkibida ta‘lim sohasi eng katta ulushga ega. Biroq, xarajatlarning oshishi bilan birga ularning sifat ko‘rsatkichlari (masalan, ta‘lim sifati yoki tibbiy xizmatdan qoniqish darajasi) doim ham mutanosib ravishda o‘smayotganligi tahlil uslubiyotini yangilash zarurligini ko‘rsatadi.

2-jadval

2025-yil uchun Andijon shahar budjeti xarajatlarini moliyalashtirish manbalari [2]

(ming so‘m hisobida)

T/r	Budjeti xarajatlarini moliyalashtirish manbalari	Summa
1	Aylanmadan olinadigan soliq	56 325 000,0
2	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i	52 034 000,0
3	Yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i	16 857 000,0
4	Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq	22 196 500,0
5	Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i	46 973 000,0
6	Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i	14 677 500,0
7	Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i	28 958 000,0
8	Benzin, dizel yoqilg‘isi va gazni oxirgi iste‘molchiga realizatsiya qilishda to‘lanadigan aksiz solig‘i	5 806 190,0
9	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq	3 343 000,0
10	Davlat mulki bo‘yicha ijara to‘lovlari	1 590 000,0
	Jami	248 760 190,0

Xarajatlarni tahlil qilishni takomillashtirish yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

A. Natijaga yo'naltirilgan byudjetlashtirish (NYoB) modelini joriy etish Andijon shahar misolida har bir soha uchun KPI (Asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari) belgilanishi lozim.

B. Raqamli tahlil va Sun'iy intellekt (AI) imkoniyatlaridan foydalanish Byudjet xarajatlari tahlilini takomillashtirish uchun "Smart Budgeting" tizimini joriy etish taklif etiladi:

1. Avtomatlashtirilgan risk-tahlil: Davlat xaridlari tizimida (xarid.uz) narxlarni avtomatik tarzda bozor narxlari bilan solishtiruvchi algoritmlarni qo'llash.

2. Prediktiv tahlil: O'tmishdagi xarajatlar asosida kelgusi yillar uchun eng optimal moliyalashtirish nuqtalarini bashorat qilish.

3-jadval

Takomillashtirilgan tahlil tizimini joriy etishdan kutilayotgan samaradorlik

Chora-tadbirlar	Kutilayotgan natija	Muddat
KPI tizimini joriy etish	Xarajatlar natijadorligi 25% ga oshadi	2026-yil IV chorak
Raqamli monitoring (AI)	Noqonuniy xarajatlar kamayadi 40% ga	2026-2027 yillar
DXSH loyihalari	Byudjet yuklamasi 15% ga kamayadi	Doimiy

Xulosa. Andijon shahar byudjeti xarajatlarini moliyalashtirish tahlilini takomillashtirish - bu shunchaki hisob-kitob emas, balki shahar iqtisodiyotini boshqarishning strategik vositasidir. Tahlil uslubiyotini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va xarajatlarni natijadorlikka qarab baholash orqali cheklangan byudjet mablag'laridan maksimal ijtimoiy foyda olish mumkin.

Byudjet intizomini mustahkamlash va aholi ehtiyojlarini inobatga olgan holda xarajatlarni taqsimlash Andijon shahrining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, Andijon shahar byudjet xarajatlari tahlilini takomillashtirish uchun quyidagilar taklif etiladi:

1. "Ochiq byudjet" (Open Budget) ko'lamini kengaytirish: Andijon shahrida aholi tomonidan taklif etiladigan loyihalarni moliyalashtirish hajmini jami xarajatlarning 15 foizigacha yetkazish. Bu xarajatlarning manzilliligini 100 foizga ta'minlaydi.

2. Auditorlik tekshiruvlarini tahliliy auditi bilan almashtirish:

Tekshiruvchilar faqat xatoni topish emas, balki xarajatlarni qanday qilib arzonroq va sifatliroq qilish bo'yicha tavsiyalar berishi kerak.

3. Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) mexanizmini kuchaytirish:

Shahar obodonlashtirish va kommunal xizmatlar xarajatlarining bir qismini DXSH asosida xususiy sektorga berish orqali byudjet xarajatlarini 20 foizgacha tejash imkoniyati mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi (yangi tahriri).
2. Malikov T.S., Haydarov N.H. "Moliya: darslik". T.: "Iqtisod-moliya", 2024.
3. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi G'aznachilik xizmati qo'mitasi ma'lumotlari.
4. "Public Finance Management Reform" - Jahon banki hisoboti, 2025.
5. O'zbekiston Respublikasi Ochiq ma'lumotlar portali (data.egov.uz).